

Контекст:

Книги пророків доби двох великих Полонів – Ассирійського (722 р. до Р. Хр.) та Вавилонського (605-586 рр. до Р. Хр.) – сповнені трагізму й надії водночас. Це була епоха не лише національної катастрофи, коли нащадки Авраама втратили дану їм Богом Обітовану Землю й пішли у вигнання назад в Месопотамію, а й трагедії духовної. Її можна було б назвати епохою «зламаного завіту», тобто часом, коли порушення Ізраїлем свого завіту з Богом досягло катастрофічного апогею. Від часу укладення завіту на горі Синай минуло приблизно сім століть, впродовж яких ізраїльтяни пройшли різні стадії своєї історії. Бог відкривався їм в їхній боротьбі й звершеннях – у завоюванні Ханаану, в добу Суддів (родово-племінний устрій на чолі із пророками-суддями), у час об'єднаної монархії Давида й розділеного надвоє через людські амбіції та пристрасті царства. Та чи привело це накопичення історичного досвіду до духовного зростання Ізраїлю? Яким виявився результат цього тривалого процесу?

Трагізм пророків доби Полонів – Ісаї, Єремії та Єзекіїля – полягає в тому, що вони мали бути Божими свідками у Його судовій суперечці з Ізраїлем щодо дотримання завіту. Їхні свідчення були не просто невтішними, а катастрофічними: століття боротьби віри не привели до духовного поступу, навпаки, народ завіту виявив себе цілковитим духовним банкрутом. Покаранням за недотримання завіту мав стати Полон – вигнання із Богом даної землі й переселення назад, в Месопотамію, звідки колись вийшов Авраам, щоб ман друвати до Землі Обітованої. Таке «повернення» було знаковим, воно виглядало як докір, як вирок людській неспроможності, як ганьба щодо пам'яті «отців» – Авраама, Ісака та Якова.

Невже це кінець? Пророки доби «зламаного завіту» не лише наголошують на цілковитій духовній капітуляції Ізраїля, а й проголошують Божу милість до духовного банкрута. Вони сповіщають про часи, коли Господь поверне Полон Ізраїля до Землі Обітованої, але вже з «новими серцями». Він не просто втішить їх і знову подарує історичний шанс на власну землю й державу, а змінить сутність самої основи – людського серця. Воно перестане бути «кам'яним», але стане «тілесним», тобто чуйним до Слова Господнього (Єз. 11:19). Таке оновлення призведе до того, що ізраїльтяни самі будуть прагнути пізнання Божої волі, любитимуть Його щиро, дотримуватимуть заповіді охоче, без примусу і страху. Це буде час «нового завіту» (*בְּרִית הַדָּשָׁה* *berít хадаша*) між Господом та Ізраїлем. Найвиразніше це пророцтво

представлене у двох пророків часів Полону – Єремії (31:31-34) та Єзекіїля (36:26-27).

Переклад (НПУ):

«Ось надходять дні, – промовляє ГОСПОДЬ, – коли Я укладу завіт з домом Ізраїля і з домом Юди – новий завіт! Не так, як Я уклав завіт з їхніми предками того дня, коли Я взяв їх за руку, щоб вивести із землі єгипетської: той завіт Мій вони порушили, хоча Я залишався їхнім Володарем, – промовив ГОСПОДЬ. – Ось завіт, який Я укладу з домом Ізраїлевим після тих днів: Я владу Мій Закон їм усередину і на серцях їхніх напишу його; Я буду їхнім Богом, а вони будуть Моїм народом, – промовив ГОСПОДЬ. – І не буде більше вчити кожен свого ближнього й свого брата, кажучи: „Пізнай ГОСПОДА!“, бо всі будуть знати Мене – від малого до великого, адже Я прощу їхні беззаконня і гріхів їхніх більше не згадаю», – промовив ГОСПОДЬ.

Коментар:

Цей уривок із Книги пророка Єремії належить до Слів Утіхи (глави 30-35), написаних в різний час (між 597 та 587 рр. до Р. Хр.). Подібно до Книги Втіхи пророка Ісаї (Іс. 40-66), ця частина сповіщає про милість Божу до покараного й вигнаного зі своєї землі Ізраїля. Обітниця про «новий завіт», імовірно була проголошена після того, як друга група переселенців разом із царем Єхонією (він же Єгояким) була депортована з Єрусалима до Вавилонського царства, тобто після 597 року до Р. Хр., біля десяти років до остаточного зруйнування Єрусалима (Єр. 29:1-3; 2 Цар. 24:12-16; 2 Хр. 36:10).

Пророцтво про «новий завіт» слідує за запевненням Господа у Його «вічній любові» до Свого народу та обіцянці повернути його з Полону (Єр. 31:1-17), а також після згадки про покаяння Єфрема (у пророків доби Полону – ім'я для позначення всього Ізраїлю, не лише коліна Єфремового, Єр. 31:18-20). Бог закликає «доньку-відступницю» (Єрусалим) повернутися, обіцяючи не тільки підтримку зовні у відбудові міста, а й переміну серця (31:21-40). Ці слова перегукуються із пророцтвом Єзекіїля: «І Я дам вам серце нове і дух новий владу у вас; Я видаю з вашого тіла серце кам'яне і дам вам серце тілесне. Я владу Мого Духа у вас і зроблю так, що ви будете ходити за Моїми постановами і Мої закони правосуддя будете дотримувати й виконувати» (Єз. 36:26-27), сказаними дещо пізніше, в рік зруйнування Єрусалима (586 р. до Р. Хр.).

Богослов'я «нового завіту» у Пророків перегукується із обітницями милості Божої, що слідують за прокляттями завіту (Втор. 30:1-9), де Господь обіцяє

не лише повернути полон Ізраїля, а й «обрізати серце твоє і твоїх нащадків, щоб ти любив Господа, Бога твого, усім твоїм серцем і всією твоєю душею і щоб жив ти» (Втор. 30:6), тобто здійснити внутрішню переміну в людях. Таким чином, у богослов'ї Пророків акцентується тема неспроможності людини виконувати Божу волю власними силами й проголошується необхідність дії Його благодаті, що зцілює і змінює людську природу.

Новозавітня перспектива

«Новий завіт» (καινὴ διαθήκη) є центральною темою християнського Святого Письма. Він проголошується Ісусом в таїнстві євхаристії як єднання Христа «тілом» і «кров'ю» зі Своїми відкупленими в «тілі Церкви» (Мв. 26:28; Мк. 14:24; Луки 22:20; 1 Кор. 11:25). У цьому єднанні природи людської з Божественною відбувається таїнство преображення: людина сама прагне бути з Богом, хоче без примусу виконувати Його волю, не через страх, а з любові служити Йому. У духовному єднанні з Христом ми стаємо «служителями нового завіту – не букви, а Духа» (2 Кор. 3:6). Бог «викликає у вас і бажання, і дію згідно зі *Своєю* доброю волею» (Фил. 2:13). Ця Божественна дія названа «народженням знову», «від води і Духа» (Ів. 3:1-16), і вона є головною ознакою таїнства єднання християнина з Христом.

Дух Святий навчає нас пізнанню Господа (Ів. 14:26), Він об'єднує нас в одному тілі Церкви (Еф. 4:4-6), що можна вважати здійсненням пророцтва: *І не буде більше вчити кожен свого ближнього й свого брата, кажучи: „Пізнай ГОСПОДА!“, бо всі будуть знати Мене – від малого до великого.* «Новий завіт» став можливим лише завдяки жертві Ісуса на Голгофі й приношення Себе Богові як жертви завіту (Євр. 10:15-18, пор. з Бут. 15). Про прощення гріхів як необхідну умову «нового завіту» провіщав також Єремія: *адже Я прошу їхні беззаконня і гріхів їхніх більше не згадаю.*